

ՄՇԱԿՈՒՅԹ

ԻՎԵԹ ԹԱԶԱՐՅԱՆ

ԻԴԱ ՔԱՐ. 20-ԴԴ ԴԱՐԻ «ԲՈՀԵՄԱԿԱՆ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՉՈՒՀԻՆ»

DOI: 10.24234/journalforarmenianstudies.v4i71.214

ԱՍՓՈՓՈՒՄ

20-րդ դարի լուսանկարչության պատմության մեջ հայազգի լուսանկարիչ Իդա Քարը (Աիդա Քարամյան, 1908–1974) առանձնանում է որպես բազմակողմանի և նորարար արվեստագետ, որի գործունեությունը նշանակալի ազդեցություն է թողել ոչ միայն հայկական, այլև միջազգային լուսանկարչական մշակույթի վրա: Նրա ստեղծագործական ուղին ձևավորվել է բազմաշերտ միջավայրում՝ ներառելով սյուրռեալիստական փորձարարությունները, բոհեմական մշակույթի ազատատենչ ոգին և ժամանակի գեղագիտական նորարարությունները:

Քարի ստեղծագործական արվեստի առանցքը կազմում են դիմանկարները, որոնք առանձնանում են հոգեբանական խորությամբ և գեղարվեստական արտահայտչականությամբ: Դրանց միջոցով լուսանկարչուհին կարողանում էր բացահայտել ոչ միայն մոդեռնիստական կերպարը, այլև ներաշխարհը՝ ստեղծելով միաժամանակ փաստագրական և խորհրդանշական պատկերներ: Նրա լուսանկարներում հաճախ միահյուսվում են իրականությունն ու արվեստի պայմանականությունները, ինչը դրանք դարձնում է մշակութային հիշողության յուրօրինակ գործեր:

Իդա Քարը ստեղծել է ավելի քան 10 000 լուսանկար, որոնց զգալի մասը պահվում է մասնավոր հավաքածուներում և համաշխարհային հեղինակավոր հաստատություններում: Նրա աշխատանքները լայնորեն ներկայացվել են ցուցահանդեսներում, իսկ 1960 թ. Լոնդոնի «Ուայթչեփլ» պատկերասրահում կազմակերպված անհատական ցուցահանդեսը դարձավ բեկումնային՝ հաստատելով լուսանկարչության տեղը կերպարվեստի համատեքստում:

Քարի ստեղծագործական ժառանգությունը կարևոր է ոչ միայն գեղագիտական արժեքներով, այլև պատմամշակութային նշանակությամբ: Նրա լուսանկարները պահպանել են ժամանակի խոշորագույն արվեստագետների, մտավորականների և հասարակ մարդկանց կերպարները՝ վերածվելով 20-րդ դարի մշակութային դիմանկարի: Այսպիսով, Իդա Քարին կարելի է դիտարկել որպես հայ և համաշխարհային լուսանկարչության առանցքային գործիչ, որի արվեստը այսօր էլ շարունակում է պահպանել իր արդիականությունը:

Քանալի բառեր և արտահայտություններ. Իդա Քար, Աիդա Քարամյան, լուսանկար, լուսանկարչական արվեստ, վավերագրական լուսանկարչություն, հայկական լուսանկարչություն, հայագիտություն:

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Լուսանկարչությունը 20-րդ դարում վերածվեց ոչ միայն տեխնիկական նորարարության արդյունքի, այլև մշակութային հիշողության ու ինքնության պահպանման կարևոր գործիքի: Այն հնարավորություն տվեց ոչ միայն փաստագրել իրականությունը, այլև արտահայտել ստեղծագործական նոր ուղղություններ ու գեղագիտական որոնումներ: Այս համատեքստում առանձնահատուկ հետաքրքրություն է ներկայացնում հայագիտական արվեստագետների ներդրումը համաշխարհային լուսանկարչության զարգացման մեջ:

20-րդ դարի լուսանկարչության պատմության մեջ կարևոր դեր ունի հայագիտական լուսանկարիչ Իդա Քարը: Նրա արվեստը ձևավորվեց բազմաշերտ մշակութային միջավայրում՝ համադրելով սյուրռեալիզմի և բոհեմականության ազդեցությունները: Ծնվելով Տամբովում և ապրելով Ռուսաստանում, Իրանում, Եգիպտոսում ու Փարիզում՝ Քարը կերտեց ինքնատիպ ստեղծագործական ուղի: Լուսանկարչությամբ զբաղվել է սկզբում պատահականորեն, սակայն շուտով այն դարձավ նրա արվեստի հիմնական միջոցը:

Քարի արվեստը գերծ էր դասական լուսանկարչության կանոններից. սյուրռեալիստական մոտեցումները նրան թույլ տվեցին ստեղծել խորհրդանշական պատկերներ առօրյա իրերից: Լոնդոնում նա դարձավ բոհեմական մշակույթի

կարևոր դեմք՝ լուսանկարելով իր ժամանակի առաջատար արվեստագետներին: Նրա դիմանկարներն առանձնանում են մոդելի հոգեբանական խորությամբ՝ ամրագրելով լուսանկարչության գեղարվեստական վերափոխման փուլը:

Թեպետ Իդա Քարին առնչվող որոշ անդրադարձներ առկա են, սակայն դրանք մեծամասամբ սահմանափակվել են համառոտ տեղեկություններով՝ առանց խորքային վերլուծության: Հոդվածում վերլուծվում են Իդա Քարի մի քանի լուսանկարներ, որոնց հիման վրա ընդգծվում է լուսանկարչուհու ստեղծագործական մոտեցումները և անհատական ձեռագիրը:

ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Աշխատանքը կատարվել է արվեստաբանական վերլուծության՝ նկարագրական մեթոդի կիրառմամբ:

ՔՆՆԱՐԿՈՒՄ

Իդա Քարը ծնվել է 1908 թ. Ռուսաստանի Տամբով քաղաքում՝ Անահիտ և Մելքոն Քարամյանների ընտանիքում: Երբ նա ութ տարեկան էր, ընտանիքը մեկնում է Իրան, ապա՝ Եգիպտոս: Ալեքսանդրիայում Իդան սովորում է ֆրանսիական վարժարանում, այնուհետև հոր առաջարկով մեկնում է Փարիզ՝ բժշկական կրթություն ստանալու: Փարիզում, սակայն, Իդան կիսատ է թողնում ուսումն ու սկսում զբաղվել վոկալով, հետո նաև սովորում է ջութակ նվագել:

Լուսանկարելու և կադրեր ֆիքսելու նման հնարավորությունը, կյանքի կարևոր պահերը հավերժացնելը պահանջում էր տեխնոլոգիական զարգացում և առաջընթաց: Որքան մեծանում էր լուսանկարչության պահանջարկը, այնքան ավելի արագ էին ի հայտ գալիս դրա զարգացմանն ուղղված տեխնոլոգիական բարելավումները: Յուրաքանչյուր լուսանկարիչ, որն այդ տարիներին մեծ մասշտաբով և հաջողությամբ զբաղվում էր լուսանկարչությամբ, նպաստեց լուսանկարչական տեխնիկայի և, որպես արդյունք, արվեստի այս ճյուղի զարգացմանը:

Իդայի մոտ լուսանկարչության հանդեպ սերն առաջացել է պատահականորեն՝ փարիզյան զբոսանքի ժամանակ, երբ նրա աչքով ընկել է լուսանկարչական մի արհեստանոց, որի տնօրենը, տեսնելով հետաքրքրված

աղջկան և կարծելով, որ վերջինս աշխատանք է փնտրում, առաջարկել է նրան դառնալ իր օգնականը: Նա անմիջապես համաձայնել է այն պայմանով, որ ազատ ժամանակ հնարավորություն ունենա սարքավորումներից օգտվել և սովորել:

Որոշ ժամանակ անց լուսանկարչուհին հանդիպում է իր ապագա ամուսնուն՝ եգիպտացի Էդմոնդ Բելալիին, որը նույնպես լուսանկարիչ էր: Զույգը տեղափոխվում է Եգիպտոս: Նրանք Կահիրեում հիմնում են իրենց համատեղ լուսանկարչական ստուդիան, որը կրում էր «Իդաբել» անվանումը: Ստուդիայում հիմնականում արվում էին դիմանկարներ և նատյուրմորտներ: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ընթացքում Քարն ու Բելալին մասնակցում են սյուրռեալիստական երկու ցուցահանդեսի, որոնցից երկրորդը՝ 1944 թ.:

Նկ 1. Ձեռքեր

Այս շրջանի լուսանկարներում առանձնանում է մի լուսանկար (նկ. 1), որտեղ մուգ ֆոնից կատարյալ ձևով դուրս են գալիս կանացի երկու ձեռքեր: Այս փոքրիկ քանդակը նման է կրոնական մասունքի կամ թանկարժեք հնագիտական գտածոյի: Այս լուսանկարը նմանվում է քանդակագործական օբյեկտի փաստագրումից անդին ընկած ստեղծագործության, որտեղ լուսանկարը ինքնին դառնում է գեղարվեստական իրողություն: Իդա Քարը կապված էր սյուրռեալիստական գաղափարախոսությամբ ստեղծագործող անձանց հետ: Այդ հարաբերությունների վառ դրսևորումն արտահայտված է հենց այս լուսանկարում: Ձեռքը թվում է, թե արձան է, սակայն իրական է՝ առաջնորդվելով երազանման իրականությամբ, որն ընկած էր սյուրռեալիզմի գաղափարախոսության հիմքում:

Ե՛վ Եգիպտոսում, որտեղ Քարը եղել է «Art et Liberté» սյուրռեալիստական խմբի ակտիվ անդամ, և՛ Փարիզում գտնվելու տարիներին նա ձեռք է բերել լուսանկարչական փորձառություն, որի նպատակն էր տապալել գաղափարական

բոլոր հիերարխիաները: 1930-1940-ական թվականներին Քարը մի շարք լուսանկարներ է արել, որտեղ պատկերված են քիչ թե շատ սովորական առարկաներ, սակայն նա առաջարկում է դրանց այլընտրանքային, հաճախ զգացմունքային մեկնաբանություն, դիտակետ (**Garb T., 2016**):

Քարի ու Բելալիի միությունը, սակայն, երկար չի տևում: Կարճ ժամանակ անց Իդան ամուսնանում է մեկ այլ լուսանկարչի՝ Վիկտոր Մասգրեյվի հետ, որի հետ բնակություն է հաստատում Լոնդոնում: Այստեղ էլ սկսվում է «բոհեմական լուսանկարչուհու» կարիերան՝ ամենաակտիվ ստեղծագործական շրջանը: 1947 թ. նա սկսում է լուսանկարել թատրոնի դերասանների կոմերցիոն դիմանկարներ: 50-60-ականներին նրա բնորոշների ցանկը ներառում էր դարաշրջանի ամենանշանավոր նկարիչների, քանդակագործների, բանաստեղծների, դրամատուրգների և կոմպոզիտորների անունները: Լոնդոնում Քարը հանդիպում է իր ապագա «հերոսներին» և շուտով՝ 1954 թ., կազմակերպում «40 արտիստներ Փարիզից և Լոնդոնից» փոքրիկ ցուցահանդեսն իր ամուսնու «Համար մեկ» պատկերասրահում՝ Սոհոյում:

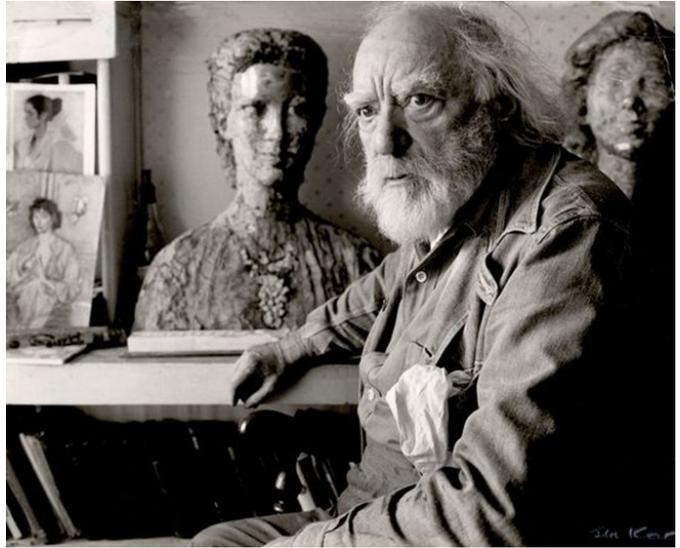
Նկարիչների և գրողների դիմանկարներ ստեղծելը, որպես կերպարվեստի հայտնի ուղղություն, նոր չէր: 1930-ականներին Բրասայնը ակտիվ լուսանկարում էր իրեն շրջապատող հանրահայտ նկարիչներին: Այս համատեքստում պետք է նշել, որ Իդայի՝ 1950-ականներին արված գործերն արժանիորեն շարունակում էին ձևավորված ավանդույթը (**Von Joel M.**):

Լոնդոնի խոշորագույն «Ուայթչեփլ»¹ պատկերասրահում 1960 թ. կազմակերպվել է Իդա Քարի անհատական ցուցահանդեսը, որով նա դարձավ Մեծ Բրիտանիայում անհատական խոշոր ցուցահանդես անցկացրած առաջին կին լուսանկարիչը: Այդ ցուցահանդեսը կարևոր էր նաև երկրում լուսանկարչությունը՝ որպես արվեստի ինքնուրույն ճյուղ ցույց տալու համար, քանի որ պատկերասրահը դրանից 2 տարի առաջ հյուրընկալել էր ամերիկացի նկարիչ Ջեքսոն Փոլոքի առաջին խոշոր ցուցահանդեսը և, այդպիսով, ուներ սկսնակ արվեստագետներին

¹ Whitechapel Gallery:

հարթակ տրամադրելու համբավ (The Guardian): Քարի անձնական փորձի մեծ դրսևորում էին արվեստի խոշոր գործիչների դիմանկարները, ուր արտացոլված էր Փարիզի և Լոնդոնի բոհեմական կյանքը (Քոչար Վ., 2007):

Լուսանկարչության պատմության մեջ մեծ է եղել Իդա Քարի ներդրումը հատկապես իր ստեղծած դիմանկարներով, որոնցում անմահացրել է 20-րդ դարի երկրորդ կեսի անվանի մարդկանց: Դիմանկարային ժանրի նրա լավագույն ստեղծագործություններում

Նկ 2. Օգուստուս Ջոն, 1959 թ.

հավերժացվել են արվեստի տարբեր բնագավառի ներկայացուցիչներ՝ նկարիչներ, դերասաններ, ռեժիսորներ, կոմպոզիտորներ, գրողներ, արվեստի քննադատներ և այլք: Լավագույն օրինակներից է ուելսցի նկարիչ, գծագրող և փորագրող Օգուստուս Ջոնի դիմանկարը (նկ. 2), որում արվեստագետը պատկառելի տարիքում է: Նա պատկերված է նստած՝ հենված այն դարակին, որի վրա խնամքով շարված են հավանաբար իր իսկ ստեղծագործությունները: Ջոնի՝ զարմանք արտահայտող հայացքին հետաքրքիր կերպով հակադրված են ետին պլանում դրված կանացի քանդակային ֆիգուրների՝ միմյանց ուղղված հեզնական հայացքները, որոնք կարծես զրուցելիս լինեն: Պատերին առկա զուգահեռ և կենտրոնաձիգ ուղղությամբ զարգացող գծային կառուցվածքները ակնհայտորեն առնչվում են օպտիկական արվեստին բնորոշ ձևաբանական սկզբունքներին:

Դիտարժան է Բրիջիթ Ռայլիի դիմանկարը (նկ. 3): Առաջին հայացքից լուսանկարում տեսնում ենք նուրբ դիմագծերով միջին տարիքի մի կին՝ սև ու սպիտակ գծերով պատի ֆոնին: Հաշվի առնելով Իդա Քարի ստեղծագործական մոտեցումը (լուսանկարել բնորդին մասնագիտական միջավայրում)՝ այս

Նկ 3. Բրիջիթ Ռայլի դիմանկարը, 1963

լուսանկարի ֆոնի ընտրությունը պատահական չէ: Բնորդ նկարչուհին «օպ-արտի»² լավագույն ներկայացուցիչներից է, և այդ գծերը ներկայացնում են նրա ստեղծագործական ոճը, որոնց հետ կարծես ներդաշնակորեն միաձուլված լինի: Չնայած գծերը իրականում հարթ մակերևույթին են արված և եռաչափ չեն, դրանք տեսողական պատրանքի

միջոցով ձևավորում են խորության և շարժման զգացողություն՝ թողնելով

տեսողական խաբկանքի տպավորություն: Կնոջ մարմինը՝ մասնավորապես ուղղահայաց ձգված ձեռքը, ներդաշնակորեն ձուլվում է այդ միջավայրին՝ ձևով և ուղղությամբ դառնալով դրա տրամաբանական շարունակությունը: Մարմնի դիրքը խթանում է կոմպոզիցիայի ներքին դինամիկային՝ բազմակի տարածության միաձուլման տպավորություն թողնելով: Միևնույն ժամանակ, գամող հայացքով մոդելը դեմքի խաղաղ արտահայտությամբ հակակշռում է ֆոնի ինտենսիվ վիզուալ շարժմանը՝ ստեղծելով հուզական և կոմպոզիցիոն հավասարակշռություն:

Իդա Քարը բնորդի մասնագիտությունը շեշտելու համար հաճախ լուսանկարի հորինվածքում ընդգրկում էր վերջինիս բնորոշ որևէ առարկա կամ առարկաներ, օրինակ՝ գրողներին՝ գրադարանի ֆոնին, երաժիշտներին՝ համապատասխան երաժշտական գործիքների հետ, քանդակագործներին՝ արվեստանոցում և այլն:

Այլ թեմա է ներկայացվում «Պետական վիճակախաղ, Ստալինյան տաղտ» լուսանկարում (նկ. 4), ուր դեն նետված տոմսերի աղբակույտի մեջ կանգնած մի

² Օպ-արտի (օպտիկական արվեստ) հետևորդները գույների, ձևերի ու նախշերի հատուկ համադրությամբ ստեղծում են տեսողական պատրանք՝ պատկերին հաղորդելով շարժում:

կին նայում է ձախ կողմ: Նրա հետևում նստած վիճակախաղ վաճառող տղամարդը նայում է հակառակ ուղղությամբ: Առջևի պլանում մանկասայլակի մեջ պառկած երեխա է, որի գրկում զարմանալիորեն տեղավորված է մի մեծ պայուսակ: Երեխայի հայացքն ուղղված է

տեսախցիկին, իսկ հետին պլանում պատկերված կինն ուշադրությամբ նայում է վիճակախաղի տոմսին: Վիճակախաղի սեղանը ձգողական ուժով անցորդների ամբողջ ուշադրությունը կենտրոնացնում է իր վրա: «Մարդկային ողջ կյանքն այստեղ է՝ ֆիքսված մի լուսանկարչի կողմից, որը գերազանց հետևում էր սեփական բնագծներին և, կիրառելով իր ֆորմալ հմտությունները, արտահայտում էր դրանք արվեստի մեջ» (The Guardian):

Նկ. 4. Պետական վիճակախաղ,
Ստալինշտատ, 1959 թ.

Իդա Քարի բազմաժանր աշխատանքները, որոնք արժեքավոր են նաև իրենց գեղագիտական լուծումներով, համարվում են 20-րդ դարի եվրոպական լուսանկարչական արվեստի կարևոր նվաճումներից:

Իդա Քարն Արևմուտքի այն եզակի լուսանկարիչներից էր, որին թույլատրված էր մուտք գործել Խորհրդային Միություն և անգամ աշխատել այնտեղ: Հայաստանում նա եղել է երկու անգամ՝ 1957 թ. և 1962 թ.: 1957 թ. Իդա Քարն առաջին անգամ Հայաստան է այցելել Ամենայն հայոց կաթողիկոս Վազգեն Առաջինի հրավերով: Այդ ժամանակ էլ հանդիպել է Մարտիրոս Սարյանին (նկ. 5), Ավետիք Իսահակյանին, Գոհար Գասպարյանին, Ալբերտ Ազարյանին, ճարտարապետ Գրիգոր Աղաբաբյանին, քանդակագործ Արա Սարգսյանին և լու-

ասանկարել նրանց: Նա չի ցանկացել որևէ ավելորդ և արհեստական տարրեր մտցնել բնորոշների հանդերձանքի, արդուզարդի և հարդարանքի մեջ, այլ փորձել է շեշտել իր վրա թողած բանաստեղծական տպավորությունը (**Քոչար Վ., 2007**):

Հայրենիքում Իդայի բնորոշները ոչ միայն հայտնի, այլև հասարակ մարդիկ էին՝ իրենց վարք ու բարքով և կենցաղով: Ի տարբերություն Արևմուտքից եկած այլ լուսանկարիչների՝ Իդայի համար հասարակ մարդկանց հետ զրուցելը, նրանց հետ մտերմանալը և անկեղծության ճիշտ պահը որսալը սկզբունքային էր: Նա շրջել է երկրով մեկ ու ստեղծել մի շարք լուսանկարներ, որոնցից կարելի է հիշատակել հայ մանուկների, փայտե առաջին կարուսելի, գինեգործների, հայկական բերք ու բարիքի, շուկայի, նարդի խաղացող տղամարդկանց և բուրդ լվացող կանանց լուսանկարները: Նման լուսանկարներն ավելի տպավորիչ են, ինչպես ասում է անգլիացի գրող Ջոն Բյորջերը. «Տեսողությունն առաջնային է խոսքի համեմատ (**Бёрджер Дж., 2012**)» :

Նկ 5. Մարտիրոս Սարյան

Իդա Քարի լուսանկարներում առկա օրինաչափությունների (ամբողջից մասի առանձնացում, ավելորդ դետալների բացակայություն) վերհանումը թույլ են տալիս խոսել նրա ձևավորած անհատական ստեղծագործական ձեռագրի մասին: Առօրյա կյանքում՝ ոչ ստուդիայի միջավայրում, կիրառել է «ստուդիայի օրենքները». նա կարծես ստուդիան տեղափոխել է կյանք:

1962 թ. անգլիական գեղարվեստական «Ստուդիո» ամսագիրն իր գործունեության ողջ ընթացքում առաջին անգամ փետրվար ամսի ամբողջ համարը նվիրել է Իդա Քարի լուսանկարչական գործունեությանը: Նույն տարում Մոսկվայում բացվել է նրա լուսանկարների մեծ ցուցահանդեսը (**Քոչար Վ., 2007**):

Իդան մինչև կյանքի վերջը՝ 1974 թվականը, ապրել է Լոնդոնում: Այսօր նրա աշխատանքները պահվում են Լոնդոնի դիմանկարների ազգային պատկերասրահում, որտեղ մի քանի տարի առաջ կազմակերպվեց Իդայի աշխատանքների ցուցահանդեսը՝ «Իդա Քար. Բոհեմական լուսանկարչուհի» խորագրով (Ida Kar: Bohemian Photographer <https://www.npg.org.uk/whatson/exhibitions/2011/ida-kar-bohemian-photographer-minisite/>)

Քարի հավերժացրած դիմանկարները լի են արտահայտչականությամբ, գեղարվեստական հատկանիշներով: Խորհրդանշական հազեցվածությունը երբեմն թույլ է տալիս լուսանկարի կերպարը համարել պայքարի, ընդվզման խորհրդանիշ՝ ընդհանրապես դուրս բերելով իրականությունից և մոտեցնելով այուրեալիստական աշխարհին: Փաստագրական, ռեպորտաժային բնույթի լուսանկարներից նույնպես Քարը ունի այնպիսի օրինակներ, որոնք օժտված են ներքին խաղով և արտիստիզմով:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Իդա Քարի ստեղծագործական ուղին լուսանկարչության պատմության մեջ առանձնանում է իր բազմաշերտությամբ և նորարարությամբ: Նրա ձևավորած արվեստային միջավայրը՝ Ռուսաստանից մինչև Փարիզ, Եգիպտոսից մինչև Լոնդոն, նրան հնարավորություն տվեցին ներմուծել տարբեր մշակութային և գեղագիտական շերտեր իր լուսանկարչության մեջ: Այուրեալիզմի փորձարարական ավանդույթներն ու բոհեմական միջավայրի ազատատենչ ոգին Քարին դարձրին այն լուսանկարիչներից մեկը, որը ոչ միայն արձանագրում էր իրականությունը, այլև վերափոխում այն՝ վերածելով խորհրդանշական և գեղարվեստական պատկերի:

Քարի ամենամեծ ներդրումը կարելի է տեսնել նրա դիմանկարներում. դրանք չեն սահմանափակվում մոդելի արտաքին նկարագրությամբ, այլ բացահայտում են անհատի ներաշխարհը, հոգեբանական լարվածությունը և ստեղծագործական ներուժը: Նրա ընտրած բնորդները՝ սկսած եվրոպական առաջատար

արվեստագետներից մինչև հայ մտավորականներ ու հասարակ մարդիկ, արտացոլում են ոչ միայն անհատական պատմություններ, այլև ժամանակի մշակութային դիմագիծը:

Հայաստանում արված նրա լուսանկարները վկայում են սեփական արմատների հետ Քարի խոր կապի մասին. նա կարողացավ համադրել միջազգային փորձը տեղական մշակութային ավանդույթների հետ՝ ստեղծելով պատկերներ, որոնք միաժամանակ փաստագրական են և գեղարվեստական:

Այսպիսով, Իդա Քարի գործունեությունը ցույց է տալիս, որ լուսանկարչությունը 20-րդ դարում վերածվեց ոչ միայն փաստագրման, այլև գեղարվեստական ինքնարտահայտման միջոցի: Նրա արվեստը միաժամանակ կրում է իր դարաշրջանի պատմական շունչը և ունակ է խոսել ներկայիս դիտորդի հետ՝ դարձնելով Իդա Քարին լուսանկարչության համաշխարհային պատմության առանցքային կերպարներից մեկը:

Իդա Քարը ուներ նուրբ ճաշակ, ինչը զգացվում էր դիմանկարներում՝ լույսի մտածված կիրառման և բնորդներին բնորոշ իրերի դասավորությամբ: Իդա Քարն իր լուսանկարների հերոսներից մեկն էր, միայն թե տեսախցիկի հակառակ կողմում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. **Քոչար Վ. (2007)**, Հայ լուսանկարիչներ, Երևան, Հեղինակային հրատ.:
2. **Von Joel M. (2020)**, A Bohemian Rhapsody, «F22 magazine», Ida Kar - f22 (state-media.com), 09.11.2020:
3. **Garb T. (2016)**, Ida Kar: Bohemian Photographer, «The Worlds of Modernism: Gender and Global History», edited by Kutzinski V. D., Donskis L., Yale University Press.
4. **Бёрджер Дж. (2012)**, Искусство видеть [The Art of Seeing], изд. «Клаудберри» (СПб/St. Petersburg):

REFERENCES

1. **Kochar V. (2007)**, Hay lowsankarichner /Armenian Photographers/, Yerevan, self-published book:
2. **Von Joel M. (2020)**, November 9. A Bohemian Rhapsody. F22 magazine. Retrieved from <https://www.state-media.com/f22/ida-kar>
3. **Garb T. (2016)**, Ida Kar: Bohemian Photographer. In V. D. Kutzinski & L. Donskis (Eds.), *The Worlds of Modernism: Gender and Global History*. Yale University Press.
4. **Бёрджер Дж. (2012)**, *Iskusstvo videt' /Искусство видеть/ [The Art of Seeing]*, изд. “Клаудберри” (СПб/St. Petersburg):

ԿԱՅՔ / WEBSITE

Ida Kar: Bohemian Photographer <https://www.npg.org.uk/whatson/exhibitions/2011/ida-kar-bohemian-photographer-minisite/>, 25.03.22

<http://goethe-zentrum.am/hy/event/20-6/>, 21.03.22

Ida Kar: Bohemian Photographer, 1908-1974 – review, *The Guardian*, [Ida Kar: Bohemian Photographer, 1908-1974 – review | Photography | The Guardian](#)

ՆԿԱՐՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

Նկ 1. Ձեռքեր:

Նկ 2. Օգոուստուս Ջոն, 1959 թ.

Նկ 3. Բրիջիթ Ռայլի դիմանկարը, 1963 թ.:

Նկ 4. Պետական վիճակախաղ, Ստալինշտատ, 1959 թ.:

Նկ 5. Մարտիրոս Սարյան:

LIST OF FIGURES

Fig. 1. D'er'qer /Hands/.

Fig. 2. O'gowstows Jon /Augustus John/, 1959.

Fig. 3. Brijit' R'ayli dimankary' /Portrait of Bridget Riley/, 1963.

Fig. 4. Petakan vitwakaxagh, Stalinshtadt /State Lottery, Stalinstadt/, 1959.

Fig. 5. Martiros Saryan /Martiros Saryan/.

Yvette Tajarian

Ida Kar: A "Bohemian Photographer" of the 20th Century

Conclusion

Key words and expressions: *Ida Kar, Aida Karamian, photograph, photo album, documentary photography, Armenian photography, Armenian studies.*

In the history of 20th-century photography, the Armenian-born photographer Ida Kar (Aida Karamian, 1908–1974) stands out as a versatile and innovative artist whose work had a significant impact on both Armenian and international photographic culture. Her creative trajectory developed within a multilayered environment that encompassed surrealist experimentation, the free-spirited atmosphere of bohemian culture, and the aesthetic innovations of her time.

At the core of Kar's artistic legacy lies portraiture, distinguished by psychological depth and artistic expressiveness. Through her portraits, she was able to reveal not only the physical appearance of her sitters but also their inner world, creating images that were at once documentary and symbolic. Her photographs often intertwine reality with artistic conventions, turning them into unique documents of cultural memory. Ida Kar produced more than 10,000 photographs, many of which are preserved in private collections and prestigious international institutions. Her works have been widely exhibited, with the landmark solo exhibition at London's Whitechapel Gallery in 1960 affirming photography's place within the broader context of the visual arts.

Kar's creative heritage is valuable not only for its aesthetic qualities but also for its historical and cultural significance. Her photographs immortalized prominent artists, intellectuals, and ordinary individuals of her time, thereby shaping a cultural portrait of

the 20th century. Thus, Ida Kar can be regarded as a key figure in both Armenian and world photography, whose art continues to maintain its relevance today.

Ивет Таджарян

Ида Кар: "Богемный фотограф XX века"

Заклучение

Ключевые слова и выражения: Ида Кар, Аида Карамян, фото, фотоальбом, документальная фотография, Армянская фотография, Арменоведение.

В истории фотографии XX века особое место занимает фотограф армянского происхождения Ида Кар (Аида Карамян, 1908–1974), деятельность которой оказала значительное влияние не только на армянскую, но и на международную фотокультуру. Её творческий путь сформировался в многообразной среде, включавшей эксперименты сюрреалистического авангарда, свободолобивую атмосферу богемной культуры и эстетические новаторства времени. Центральное место в искусстве Кара занимают портреты, отличающиеся психологической глубиной и художественной выразительностью. С их помощью фотографу удалось раскрыть не только внешность модели, но и её внутренний мир, создавая одновременно документальные и символические образы. В её фотографиях нередко переплетаются реальность и художественные условности, что превращает их в уникальные свидетельства культурной памяти.

Ида Кар создала более 10 000 фотографий, значительная часть которых хранится в частных коллекциях и авторитетных международных учреждениях. Её работы широко экспонировались на выставках, а персональная выставка 1960 года в лондонской галерее "Уайтчепел" стала переломным событием, закрепив фотографию как равноправную форму изобразительного искусства.

Творческое наследие Кара важно не только с эстетической, но и с историко-культурной точки зрения. Её фотографии сохранили образы крупнейших деятелей искусства, интеллектуалов и простых людей, превратившись в культурный портрет XX века. Таким образом, Ида Кар по праву может рассматриваться как ключевая

фигура армянской и мировой фотографии, чье искусство сохраняет актуальность и сегодня.

Իվեթ Թաջարյան - Արվեստագիտության թեկնածու, Մեսրոպ Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի գիտահետազոտական կենտրոն-Մատենադարանի Արևելագիտության բաժնի ավագ գիտաշխատող, Մատենադարանի թանգարանի ղեկավար, Երևանի պետական համալսարանի դոցենտ և Հայ արվեստի պատմության և տեսության ամբիոնի դասախոս: Նրա գիտական հետաքրքրությունների շրջանակը ներառում է հայ-իրանական արվեստի փոխառնչությունները, իրանահայ գաղթօջախի արվեստը, իսլամական արվեստը, հայ և համաշխարհային լուսանկարչությունը: Հեղինակ է շուրջ վեց տասնյակ գիտական հոդվածի, երեք մենագրության և հինգ ցուցադրության ավրոմի: yvettetaj@yahoo.com

Yvette Tajarian - PhD in Art History, Senior Researcher at the Department of Oriental Studies of the Mesrop Mashtots Research Institute of Ancient Manuscripts – Matenadaran, Head of the Matenadaran Museum, Associate Professor at Yerevan State University, and Lecturer at the Chair of History and Theory of Armenian Art. Her research interests include Armenian-Iranian artistic relations, the art of the Iranian-Armenian Diaspora, Islamic art, and both Armenian and global photography. She is the author of around sixty scholarly articles, three monographs and five exhibition catalogues. yvettetaj@yahoo.com

Ивет Таджарян - Кандидат искусствоведения, старший научный сотрудник отдела востоковедения Научно-исследовательского центра древних рукописей имени Месропа Маштоца — Матенадаран, заведующая Музеем Матенадарана, доцент Ереванского государственного университета и преподаватель кафедры истории и теории армянского искусства. Ее научные интересы охватывают армяно-иранские художественные взаимосвязи, искусство ирано-армянской диаспоры, исламское искусство, армянскую и мировую фотографию. Автор около шестидесяти

научных статей, трёх монографий и пяти выставочных каталогов.
yvettetaj@yahoo.com

Խմբագրություն է ուղարկվել 24.10.2025թ.

Հանձնարարվել է գրախոսության 04.11.2025թ.

Հրատարակման է ներկայացվել 14.01.2026թ